

УДК: 327(476)

© Тарас Польовий
(м. Івано-Франківськ)**СТАНОВЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ**

У статті автором висвітлено міжнародне становище Республіки Білорусь на етапі формування незалежної держави, розглянуто процес приєднання РБ до ряду міжнародних організацій, проаналізовано причини поступового зміщення акцентів у міжнародних відносинах в бік Російської Федерації.

Ключові слова: Республіка Білорусь, зовнішньополітична діяльність, нейтралітет, СНД, міжнародне визнання, пострадянський простір.

Taras Poliovyj. The establishment of the foreign policy of the Republic of Belorussia. In this article the author highlights the international position of the Republic of Belarus at the stage of formation of an independent state, discussed the process of accession of Belarus to a number of international organizations, analyzes the causes of the gradual shift in international relations towards Russia.

Keywords: Republic of Belarus, foreign policy, neutrality, CIS and international recognition, the post-Soviet space.

Тарас Полевий. Становление внешней политики Республики Беларусь. В статье автором освещено международное положение Республики Беларусь на этапе формирования независимого государства, рассмотрен процесс присоединения РБ к ряду международных организаций, проанализированы причины постепенного смещения акцентов в международных отношениях в сторону Российской Федерации.

Ключевые слова: Республика Беларусь, внешнеполитическая деятельность, нейтралитет, СНГ, международное признание, постсоветское пространство.

Постановка наукової проблеми та її значення. Той факт, що Білорусь залишається для України одним з найближчих географічних, історичних і торговельних партнерів, зумовлює актуальність даного матеріалу. Дослідження зовнішньої політики Республіки Білорусь в період її становлення і розвитку, на сьогоднішній день є недостатньо розробленим напрямком в сучасній українській науковій літературі. Україну і Білорусь пов'язує не тільки наявність спільного кордону, але й спільне історичне минуле, схожі і споріднені мови, спільні проблеми спричинені новими геополітичними викликами.

Окремі аспекти розвитку зовнішньополітичної діяльності РБ знаходимо в працях українських і білоруських науковців. З ряду робіт, що заслуговують на увагу, варто відзначити праці білоруських дослідників В. Улаховича¹, А. Смалянчука², В. Шадурського³, К. Камишева⁴, Ю. Бровки⁵, У. Латипова⁶, та ін. В них аналізуються особливості зовнішньої політики РБ, розглядається процес міжнародно-правового визнання, досліджується процес формування політико-правових засад міжнародних відносин Білорусі.

Не зважаючи на наявність публікацій, що стосуються білоруської проблематики у вітчизняній літературі не вистачає комплексних наукових напрацювань у даному напрямку. Серед українських дослідників, що займаються білоруською проблематикою, варто виділити Р. Крета⁷, який займався дослідженням процесу еволюції зовнішньополітичної діяльності Білорусі в умовах трансформаційних процесів у Східній Європі. Помітною також є монографія російського автора К. Коктиша⁸, в якій зосереджується увага на внутрішньополітичних реаліях Республіки Білорусь.

Метою дослідження є висвітлення та аналіз перших кроків білоруської зовнішньої політики, в період здобуття незалежності.

Завдання дослідження окреслити процес розробки та пошук власного зовнішньополітичного курсу Республіки Білорусь; розглянути процес входження країни в міжнародні організації і структури; визначити вплив зовнішньополітичних і внутрішньополітичних факторів на міжнародну діяльність країни.

Зникнення з політичної карти світу в кінці ХХ ст. СРСР, призвело до виникнення на території колишнього Радянського Союзу нового незалежного державного утворення – Республіки Білорусь, перед якою постало завдання самостійно визначити свої зовнішньополітичні пріоритети, напрямки розвитку та міжнародної співпраці. Закінчення «холодної війни» та завершення військово-політичного протистояння між СРСР та США безпосередньо вплинули на розробку нової зовнішньополітичної доктрини Білорусі. Кардинально змінилося коло проблем, що потребували вирішення на міжнародному рівні. На зміну загрозам старого світового устрою прийшли нові виклики – міжнародний тероризм, організована злочинність, глобальні фінансово-економічні, екологічні кризи.

Активне осмислення пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики Білорусі почалось ще до формального міжнародного визнання молоді держави. Починаючи з кінця 1980-х рр., в Білорусі проводилася діяльність, зорієнтована на визначення найбільш перспективних напрямків зовнішньої політики, створення ефективних механізмів реалізації національних інтересів за кордоном⁹.

Цьому, певним чином, сприяла участь представників БРСР в роботі ООН. Не дивлячись на незначний вплив БРСР в цій організації, участь в ній все ж давала певні переваги. Насамперед, можемо говорити про певний рівень поінформованості міжнародного співтовариства, принаймні на рівні експертів, білоруською проблематикою, а також наявний інструментарій зовнішніх відносин¹⁰. З іншого боку, ООН для БРСР, так само як і для УРСР була своєрідною «кузницею» дипломатичних кадрів, в рамках роботи в якій сформувалася плеяда діячів

(В. Смирнов, О. Сичов, І. Антонович та ін.), які в роки незалежності зайняли відповідальні пости у зовнішньополітичному відомстві держави. Більше того, історичний досвід зовнішньополітичної діяльності не втратив свого значення в наші дні, являючись для сучасних білоруських дипломатів і вчених джерелом теоретичного збагачення і дипломатичної майстерності. Відповідні чинники обумовили швидке міжнародне визнання Білорусії впродовж 1991-1992 рр.

Продовжуючи «парад суверенітетів» 27 липня 1990 р. слідом за парламентами більшості радянських республік Верховна Рада Білоруської РСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет. У цьому етапному документі гарантувалося право білоруської нації на самовизначення і проголошувався повний державний суверенітет Білоруської РСР. Важливим елементом Декларації було формулювання про «незалежність республіки у зовнішніх відносинах». Поряд з іншим, в документі також говорилося про прагнення перетворити БРСР у без'ядерну державу, яка у зовнішніх відносинах опиратиметься на політику нейтралітету¹¹.

Попри декларативний характер документу, Декларація водночас послужила стимулом та, до певної міри, підґрунтям до прийняття цілої низки нових законодавчих актів республіки. Для прикладу, 27 лютого 1991 р. Верховною Радою БРСР було прийнято Закон «Про основні принципи народовладдя в Республіці Білорусь», який базувався на Декларації. Слід відзначити, що усвідомлюючи всю значущість згаданого документу, білоруські парламентарі проголосили 27 липня Днем незалежності і постановили відзначати його надалі як національне свято Білорусі.

Аналізуючи процес становлення Республіки Білорусь, як незалежної держави та її вихід на міжнародну арену, хотілося б, насамперед, звернути увагу на внутрішньополітичні, економічні та соціальні фактори, які помітним чином впливали на процес становлення міжнародної політики офіційного Мінська. Варто зауважити, що для БРСР незалежність була доволі неочікуваною, в СРСР не було республіки менш підготовленої, насамперед – культурно і психологічно – до незалежності, як Білорусь¹². Ще перебуваючи в складі Радянського Союзу, вона належала до числа найрозвиненіших республік. Розташування на її території великої кількості підприємств, а також високий рівень сільськогосподарського виробництва, з одного боку забезпечували високий рівень доходів населення, і водночас зумовлювали високий ступінь залежності від союзної економічної системи. З огляду на це, стає зрозумілою найбільша серед усіх пострадянських країн зацікавленість білоруської владної еліти у збереженні СРСР¹³, розпад якого, в економічному плані був абсолютно не вигідний для Білорусі.

Що ж стосується білоруського суспільства, то воно, в своїй основній масі було доволі консервативним. Господарська і правова політика Москви, активний ідеологічний вплив центру на суспільство

призвели до того, що більшість білоруського народу майже цілком втратила національно-державну свідомість¹⁴ і негативно ставилося до будь-яких змін. Крім того, за період перебування в складі СРСР відбулася поступова асиміляція білорусів, каталізаторами якої виступили перш за все домінування російської мови, та індиферентне ставлення більшості білорусів до власної національної приналежності. Підтвердженням вищесказаного може слугувати той факт, що на відміну від Української РСР, в якій діяла ціла плеяда відомих дисидентів, «шістдесятники», демонструвала високу активність Українська Гельсінська група, в БРСР практично був відсутній дисидентський рух. Єдиним більш-менш відомим в Радянському Союзі білоруським дисидентом був Михайло Кукобака. Першою реальною альтернативою Комуністичній партії став рух – Білоруський Народний Фронт «Відродження» (далі – БНФ), який формувався в 1988 р., як громадсько-політичний рух в основному з представників білоруської інтелігенції (найвідоміші учасники Зенон Пазняк, Василь Биков). Як політична партія БНФ організувався лише в 1993 р. Свою суспільно-політичну діяльність БНФ спрямовувала на демократичне реформування суспільства і відродження білоруського народу. Проте, на фоні гострої економічної кризи, в умовах відсутності широкої громадянської підтримки, незначної чисельності депутатів у Верховній Раді БРСР – 37, фактичною відсутністю впливу на ЗМІ, партія почала втрачати популярність серед білорусів.

Отже, на відміну від інших радянських республік, в БРСР практично не існувало жодних внутрішніх передумов, що б сприяли незалежності республіки. Вона стала реальністю виключно в силу збігу історичних обставин, і об'єктивних внутрішніх чинників.

Хвиля масових демонстрацій весною 1991 р., а також невдалий комуністичний путч у Москві в серпні того ж року, сприяли прискоренню краху СРСР. Підтримавши спробу перевороту, консервативна білоруська комуністична верхівка, у якій було відсутнє бачення шляхів розвитку Білорусі в статусі незалежної держави, і яка, відповідно, не сприймала ідею національного відродження, почала втрачати контроль за ситуацією. Як наслідок, керуючись інстинктом самозбереження, партійна еліта залишаючи за собою провідні державні пости, віддала політичну ініціативу в руки БНФ, який отримав частину владних повноважень.

Однак як з'ясувалося останній не був готовий до такої зміни свого статусу. Зосереджуючи основну увагу на культурницьких моментах (виступали за прийняття закону про мову, відновлення історичного національного прапора, повернення вулицям і населеним пунктам їх історичних назв тощо), «фронт» практично ігнорував економічні питання. Така ситуація зумовила несприйняття БНФ в білоруському суспільстві, яке в переважній більшості не було готовим до змін і сприймало БНФ радше як громадсько-політичне утворення, а не політичну

партію. Згадані фактори, а також так звана «лінгвістична» спрямованість організації, перешкождали перетворенню Народного Фронту із націоналістичного руху в національний¹⁵, що в подальшому привело до зменшенні прихильників руху серед населення і поступової втрати впливу в управлінні державою. У той самий час, стара еліта зуміла консолидуватися навколо прем'єр-міністра В. Кебича і цілеспрямовано відстоювала збереження старих державно-політичних укладів. Таким чином, за умов відсутності в політичній системі РБ центристських політичних партій, політичний процес зводився в основному до протистояння сил правого (БНФ) і лівого (комуністична партійна верхівка) спрямування.

Попри те, що на референдумі 17 березня 1991 р. 82,6 % населення республіки проголосувало за збереження СРСР, 25 серпня Верховна рада БРСР проголосила державну незалежність країни. Декларації про державний суверенітет БРСР було надано статус конституційного закону¹⁶. Обрання на посаду голови Верховної Ради Білорусі Станіслава Шушкевича і посилення впливу БНФ у парламенті привело до того, що 19 вересня 1991 р. парламент проголосував за прийняття нових державних символів: історичного національного біло-червоно-білого прапора, та герба «Погоня», цього ж дня білоруська держава одержала назву «Республіка Білорусь».

З початком незалежності Республіка Білорусь приступила до проведення самостійної зовнішньої політики, спрямованої на зміцнення державного суверенітету, включення в загальноєвропейський процес, активізацію співробітництва з сусідніми країнами та світовими державами¹⁷. Одним із перших кроків в цьому напрямку стало доручення Верховної Ради Раді міністрів Республіки Білорусь розпочати переговори з іншими країнами, в першу чергу з сусідніми, щодо встановлення дипломатичних відносин і обміну дипломатичними і консульськими представниками¹⁸.

В цьому ж руслі, 2 жовтня 1991 р. Верховною Радою Білорусі була прийнята заява: «Про принципи зовнішньополітичної діяльності Республіки Білорусь». В документі містилася пропозиція про прийняти РБ у ОБСЄ, в якості повноправного члена цієї організації. Також, у даній заяві Верховна Рада пропонувала розпочати переговори щодо знищення ядерної зброї і оголошення європейського континенту без'ядерною зоною¹⁹. Крім того, в документі зазначалося, що «Верховна Рада Республіки Білорусь підтверджує свою прихильність принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй, початковим членом якої являється Білорусь, принципам Загальної декларації прав людини, міжнародним обов'язкам, прийнятим Республікою Білорусь у відповідності з її міжнародними договорами»²⁰.

Логічним продовженням процесу виходу на міжнародну арену, став виступ міністра закордонних справ Республіки Білорусь П. Кравченка на 46-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 26 жовтня 1991 р. В ході фактично першої міжнародної презентації

держави, він окреслив основні напрямки і пріоритети зовнішньої політики Білорусії: досягнення Білоруссю реальної незалежності; співпраця з іншими республіками СРСР в створенні єдиного економічного простору і нового союзу незалежних держав; мобілізація міжнародної підтримки у вирішенні чорнобильської проблеми; перетворення молоді республіки на без'ядерну і нейтральну державу; включення Білорусі в загальноєвропейський процес; створення умов для формування ринкової економіки; забезпечення екологічної безпеки; забезпечення вільної взаємодії культур²¹.

Таким чином, вже у 1991 р зовнішньополітичним відомством Республіки Білорусь було розроблено та відповідно проголошено на найавторитетнішому міжнародному форумі пріоритетні напрямки і цілі зовнішньої політики держави.

Станом на осінь 1991 р. було очевидно, що доля СРСР вирішена. З цього часу починається пошук нової форми існування Радянського Союзу, з метою збереження тісних зв'язків із союзними республіками. Результатом таких прагнень стала зустріч лідерів Білорусі (С. Шушкевича), України (Л. Кравчука), та Росії (Б. Єльцина) у Віскулях 8 грудня 1991 р., на якій сторони підписали Договір про створення Союзу Незалежних Держав (СНД). Основною документу стала констатація, що «Союз РСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування»²². Крім того, сторони проголошували намір розвивати рівноправне співробітництво, поважати територіальну цілісність і недоторканість кордонів і гарантувати забезпечення прав і свобод громадян. Згодом, шляхом підписання 21 грудня 1991 р. Алма-Атинської декларації, до СНД приєдналися інші республіки, що входили до колишнього СРСР. Документом підтверджувалося прагнення країн Співдружності до співпраці, що відповідатиме корінним інтересам народів і служитиме справі миру і безпеки²³. А вже 25 грудня 1991 року «в силу ситуації, яка склалася з утворенням Співдружності Незалежних Держав», Михайло Горбачов оголосив про свою відставку з поста президента СРСР, що формально завершило розпад Радянського Союзу.

Таким чином, виникло особливе міжнародне об'єднання, яке являло собою з одного боку, механізм «цивілізованого розлучення» та водночас за сприятливих обставин, створювало можливості для ефективною та усесторонньої інтеграції в межах пострадянського простору. Нам видається цілком слушною думка білоруського дослідника Ю. Бровки, який ще у 1998 р. підкреслив, що ефективність СНД в цілому являється недостатньою, проте членство Білорусії в ньому все ж принесло певні плоди. Він насамперед, акцентує увагу на тому, що завдяки створенню СНД, розпад СРСР вдалося втримати в цивілізованих рамках, уникнувши «югославського сценарію»²⁴. Натомість політика Білорусі в рамках СНД характеризувалася чіткою перевагою російського вектора, що стало своєрідним плацдар-

мом для формування подальшої тісної політичної і економічної співпраці між двома сторонами.

В рамках інституційно-правового становлення співдружності 30 грудня 1991 року в Мінську, її країнами-учасниками підписаний договір, що передбачав формування координуючих органів організації, Ради глав держав і Ради глав урядів. Столицею нового міждержавного утворення став Мінськ.

Через два дні після зустрічі у Біловезькій Пущі Верховна Рада Республіки Білорусь прийняла постанову «Про денонсацію Договору 1922 року про створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік». Відповідно до документу, договір 1922 р. визнавався таким, що є недійсним по відношенню до Республіки Білорусь²⁵.

З цього моменту перед Білоруською дипломатією постали завдання зовсім іншого характеру. Починається процес визнання Республіки Білорусь світовою спільнотою. Визнання суверенітету Білорусі Україною і Росією, відбулося автоматично з підписанням біловезьких домовленостей. Серед інших держав, які першими визнали незалежність новоствореної держави були: Туреччина (16 грудня 1991 року), Швеція (19 грудня 1991 року), Монголія (20 грудня 1991 року). 28 грудня 1991 року Білорусь визнали США, ставши при цьому другою після України державою, що встановили з нею дипломатичні відносини.

Доволі швидкому міжнародному визнанню Республіки Білорусь сприяв цілий ряд факторів, серед них: проголошення нейтралітету, як наріжного каменя здійснення своєї зовнішньої політики, відмова від ядерної зброї та поступове скорочення чисельності збройних сил, участь БРСР в роботі ООН, в статусі однієї із країн-засновниць організації. Вище окреслене позиціонувало Білорусь в очах світової громадськості як мирну, нейтральну країну, що прагне вести конструктивний діалог з державами світу.

Як правило, дипломатичні відносини встановлювались шляхом підписання відповідного договору чи протоколу в ході візитів в країну глав іноземних зовнішньополітичних відомств і міністра закордонних справ Білорусії за кордон²⁶. Так 13 квітня 1992 р. італійський та білоруський міністри закордонних справ підписали в Римі Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Італійською Республікою і Республікою Білорусь. З деякими державами дипломатичні відносини були встановлені через обмін дипломатичними нотами²⁷. В такий спосіб, зокрема 27 грудня 1991 р. була прийнята «Домовленість про встановлення дипломатичних відносин між Республікою Білорусь і Україною».

Для повноцінного визнання незалежності Білорусії міжнародною спільнотою керівництву країни необхідно було налагодити інтенсивний міждержавний діалог з закордоном, і в першу чергу з європейськими і світовими організаціями. Білоруською стороною висувалися доволі різнопланові ініціативи, які стосувалися найрізноманітніших сфер, по-

чинаючи від економічної і завершуючи безпековою. Так, 24 квітня 1992 р. Верховна Рада РБ прийняла постанову про членство Білорусі в Міжнародному валютному фонді (МВФ), Міжнародному та Європейському банку реконструкції та розвитку. У 1992 р. Білорусь отримала статус «спеціально запрошеної» до Парламентської асамблеї Ради Європи. 30 січня 1992 р., стала повноправним членом Наради з безпеки і співробітництва в Європі.

Таким чином, на початку 90-х років Білорусь активно інтегрувалася в світове співтовариство, що сприяло утворенню позицій молоді держави на міжнародній арені.

Активність Білоруської зовнішньополітичної діяльності, була зумовлена як її прагненням вести мирний діалог та повноцінно співпрацювати із міжнародними організаціями та інститутами, так із значною увагою і інтересом світової спільноти по відношенню до РБ і всього пострадянського простору.

Існувало кілька головних причин такого інтересу, одна з них тісно пов'язана із військовою сферою. Як не парадоксально це звучить, однак Республіка Білорусь на той час залишалася однією із найбільш мілітаризованих країн світу. Її арсенал, який залишився державі в спадок від СРСР, налічував 72 стратегічні ядерні боєголовки, велику кількість тактичної ядерної зброї і 250-ти тисячну армію. У зв'язку з цим, після розпаду СРСР з'явилася необхідність переглянути умови Радянсько-американського договору про скорочення та обмеження стратегічних та наступальних озброєнь СРСР і США (далі – СНО-1) виходячи із нового балансу сил у регіоні. В результаті, 23 травня 1992 року міністр закордонних справ Республіки Білорусь П. Кравченко разом з очільниками зовнішньополітичних відомств США – Д. Бейкером, України – А. Зленком і Казахстану – Т. Жукеєвим підписав так званий «Лісабонський протокол». Відповідно до документу, який був свого роду доповненням до СНО-1 Білорусь, поряд з Казахстаном та Україною брала на себе зобов'язання ліквідувати або передати Росії усі стратегічні ядерні боєголовки²⁸. Значення підписання вищезгаданого договору як для світової спільноти, так і для Республіки Білорусь важко переоцінити. Після розпаду СРСР, в умовах панування децентралізації, забезпечення контролю за ядерною зброєю, яка зосереджувалася в чотирьох країнах, викликало серйозне занепокоєння в очах світової громадськості. Це, в свою чергу, доволі негативно позначалося на подальшій перспективі поглиблення відносин РБ із країнами Заходу. В Білорусі вважали, що відмова від ядерної зброї приведе до зміцнення її міжнародних позицій і гарантуватиме безпеку. Більше того, в доволі складних і невизначених економічних і політичних умовах утримувати ядерний арсенал було доволі непростим завданням. В кінцевому підсумку, саме Республіка Білорусь стала першою серед країн, що сформувалися на місці СРСР, яка приєдналась до

Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), в якості неядерної держави²⁹.

Паралельно із процесами визнання Республіки Білорусь світовою спільнотою, у державі на початку 1990-х рр. тривала жвава дискусія з приводу пріоритетних напрямків зовнішньополітичної активності. В перші роки незалежності найбільшої популярності набула ідея нейтрального статусу Республіки Білорусь. Прихильниками нейтралітету виступали, зокрема голова Верховної Ради С. Шушкевич та міністр закордонних справ П. Кравченко. Крім офіційних заяв і декларацій, що стосувалися нейтралітету, в цьому напрямку вже були здійснені перші реальні кроки: скорочення чисельності збройних сил, ініціативи спрямовані на створення в Центральній і Східній Європі без'ядерної зони, повна відмова від ядерної зброї (23 травня 1992 рік). Логічним висновком відповідних кроків стало внесення нейтрального статусу РБ до прийнятої Радою Міністрів 16 грудня 1992 р. військової доктрини держави. Отож, першою офіційною зовнішньополітичною доктриною Білорусії стала доктрина нейтралітету.

Білорусія не була єдиною державою на пострадянському просторі, яка дотримувалася політики нейтралітету (Молдова, Туркменістан і Україна). Такого роду крок, швидше за все, був пов'язаний із невідповідністю білорусів до незалежності, політичною незрілістю, неготовністю функціонувати в умовах суверенної держави білоруської влади, низьким рівнем політичної культури білоруського суспільства. Цікаво, що не дивлячись на те, що суть Білоруського нейтралітету не пояснювалась громадськості, він був схвалений суспільством³⁰. Крім того, на думку білоруського дослідника В. Улаховича, нейтралітет кожен політик трактував по своєму політичному розумінню, так що це була не матриця, а теза, ідея, яку можна було розвивати і вправо і вліво, і в глибину і в ширину³¹. Отже, концепція нейтралітету була скоріш за все спробою білоруського керівництва зайняти вичікувальну позицію, а не далекоглядним стратегічним рішенням.

Доволі цікавим і прогресивним був підхід до визначення зовнішньополітичної стратегії лідера Білоруського Народного Фронту Зенона Пазняка, який пропонував вихід країни з СНД і створення Спільноти Країн Балтійсько-Чорноморського регіону, як буферного міжнародного утворення між НАТО і Росією. Відповідно до його задуму, на цій території повинні були діяти єдині економічні механізми, перш за все – єдині транзитні тарифи, що відновило би вісь взаємодії Балтійсько-Чорноморського регіону і одночасно забезпечило йому енергетичну незалежність від Росії. Цікаво, що були зроблені навіть перші кроки в напрямку практичної реалізації ідеї створення Спільноти. Зокрема, його ініціаторам вдалося оформити балто-чорноморський партійний альянс. Проте подальша реалізація цієї ідеї зайшла в глухий кут. За словами білоруської дослідниці П. Панасюк подальшу роботу над проектом заблокувала Російська Федерація, яка

у випадку появи відповідного об'єднання ризикувала втратити важелі контролю над балто-чорноморським регіоном і опинитися в геополітичній резервації³².

На початку 1990-х рр. економічна ситуація в Білорусі була вкрай важкою. Не працювали цілі галузі промисловості. Без сумніву така ситуація була логічним результатом розпаду єдиного радянського промислового комплексу. Це мало своїм безпосереднім наслідком поширення серед широких верств населення проросійських настроїв. З іншого боку, курс на зближення з Російською Федерацією активно підтримували консервативно налаштовані представники старої комуністичної номенклатури, яка зуміла зберегти за собою позиції в системі центральної влади. Проросійську орієнтацію в якості основного зовнішньополітичного вектора РБ відстоював також прем'єр-міністр країни В'ячеслав Кебіч, який поступово концентрував у своїх руках реальну політичну владу³³.

Розпад Радянського союзу і Варшавського договору цілком змінили стратегічний баланс сил. Стара система безпеки була ліквідована. Тому для Білорусі, як і для інших держав СНД, постала проблема розробки нової системи безпеки в Європі і захисту свого суверенітету. Як згадувалося вище, 16 грудня 1992 р. Верховна Рада Республіки Білорусь затвердила військову доктрину, яка передбачала що кількість військовослужбовців Збройних Сил РБ до 1995 р. повинна становити 100 тис. осіб, тобто 1 % від загальної кількості населення країни. Документ відповідав прагненню Білорусі до нейтралітету і юридично оформив наміри скорочення збройних сил. Проте, скрутне економічне становище, в якому опинилася РБ на зорі незалежності, прив'язка до російського воєнно-промислового комплексу, а також позиції консервативно настроєних політичних еліт внесли відчутні корективи у сферу безпеки Республіки Білорусь. Як намагання знайти нові організаційні форми воєнно-політичного співробітництва на пострадянському просторі, яке здійснювалося в рамках СНД, 15 травня 1992 р. в Ташкенті було підписано Договір про колективну безпеку, під яким спершу підписалися представники шести країн СНД (Вірменія, Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан і Узбекистан). Білорусь разом з Україною, Азербайджаном і Грузією зайняли вичікувальну позицію. Спочатку білоруська сторона відмовлялася підписувати договір, оскільки це не узгоджувалося з політикою нейтралітету у зовнішніх відносинах. Однак після тривалих дискусій, 9 квітня 1993 р. Верховна Рада Білорусі проголосувала за приєднання держави до ОДКБ. В той же час Верховна Рада своєю постановою доручила голові ВР Республіки Білорусь підписати Договір про колективну безпеку. Разом з тим, виносилась пропозиція проведення республіканського референдуму стосовно питання приєднання Білорусі до даної організації³⁴. Відмовившись в такий спосіб від нейтралітету, білоруське керівництво віддало перевагу системі колективної безпеки створеної в рамках

СНД. Це по суті стало юридичним і фактичним оформленням орієнтації на Росію, як геополітичного гравця, а також засвідчило поступове віддалення від Європи, яка після успішного роззброєння почала втрачати інтерес до РБ³⁵.

Отже, в першій половині 1990-х рр. ХХ століття в Білорусі тривав активний пошук зовнішньополітичної концепції³⁶. Офіційному Мінську вдалося впродовж короткого часу домогтися міжнародного визнання, з подальшим входженням у світову спільноту. Це знайшло своє втілення у налагодженні дипломатичних відносин із провідними світовими державами та приєднанні до ряду міжнародних договорів і організацій. Добровільне перетворення Білорусі у без'ядерну і нейтральну державу стимулювало розвиток відносин з країнами Заходу. Втім, варто зауважити, що важка економічна ситуація в Білорусі, неконсолідованість гілок влади, відчутний вплив у системі влади старої комуністичної еліти зумовили зростаюче домінування східного вектора у зовнішній політиці Республіки Білорусь і поступову орієнтацію на Росію, як основного політичного, військового і економічного партнера.

¹ Улахович В. Концептуальные подходы во внешней политике Республики Беларусь 1991-2002 / В. Улахович // *Евгора*. – 2003. – 1(6). – С. 99-116.

² Смалянчук А. Білорусь у ХХ столітті: геополітичне становище і спроби формування власної політики / А. Смалянчук // *Незалежний культурологічний часопис "І"*. – 2000. – № 18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lv.iv.ua/n18texts/smalanch.htm>

³ Шадурский В. Формирование концептуальных основ внешней политики республики Беларусь (1991-2011) / В. Шадурский // *Вестник БДУ*. – 2011. – Сер. 3. – № 3. – С. 31-36.

⁴ Камышев К. Международное признание республики Беларусь. / К. Камышев // *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. – 2005. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://evolutio.info/content/view/1328/215/>

⁵ Бровка Ю. Республика Беларусь в условиях интеграции / Ю. Бровка // *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. – 1998. – №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://evolutio.info/content/view/1296/215/>

⁶ Latypov U. Belorussian Neutrality as a Factor Of National And European Security. NATO Institutional Democratic Institutions Research Fellowships (1994 – 1996) / U. Latypov [Електронний ресурс] Minsk, Belarus – 1996. – Режим доступа: <http://www.nato.int/acad/fellow/94-96/latypov/04.htm>

⁷ Крет Р.М. Зовнішня політика Республіки Білорусь в умовах інтеграційних трансформацій Східної Європи. : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук: 23.00.04 / Р.М. Крет. – К., 2010. – 20 с.

⁸ Коктыш К. Трансформация политического режима Республики Беларусь, 1991-1999 / К. Коктыш. – М. : Моск. обществ. науч. фонд, 2000. – С. 11.

⁹ Шадурский В. Формирование концептуальных основ внешней политики республики Беларусь (1991-2011) / В. Шадурский // *Вестник БДУ*. – 2011. – Сер. 3. – № 3. – С. 31-36.

¹⁰ Камышев К. Международное признание республики Беларусь. / К. Камышев // *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. – 2005. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://evolutio.info/content/view/1328/215/>

¹¹ Декларация Верховного Совета Республики Беларусь "О государственном суверенитете Республики Беларусь" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=V09000193>

¹² Орлова Т. Історія нових незалежних держав Postsovieticum [Текст] : навчальний посібник / Т. Орлова. – К. : Знання, 2010. – 487 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/15840720/istoriya/istoriya_novih_nezalezhnih_derzhav_-_orlova_tv

¹³ Заводовський І. Вплив внутрішньополітичних чинників на формування зовнішньої політики Республіки Білорусь (перша половина 1990-х років) / І. Заводовський // *Стратегічні пріоритети*. – 2012. – №1 (22). – С. 199.

¹⁴ Смалянчук А. Білорусь у ХХ столітті: геополітичне становище і спроби формування власної політики / А. Смалянчук // *Незалежний культурологічний часопис "І"*. – 2000. – № 18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lv.iv.ua/n18texts/smalanch.htm>

¹⁵ Коктыш К. Трансформация политического режима Республики Беларусь, 1991-1999 / К. Коктыш. – М. : Моск. обществ. науч. фонд, 2000. – С. 11.

¹⁶ Закон Республики Беларусь от 25 августа 1991 г., №1017-ХІІ "О придании статуса конституционного закона Декларации Верховного Совета Республики Беларусь о государственном суверенитете Республики Беларусь" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoneby.net/legal/n89docs/zk89147i.htm>

¹⁷ Лекції – Основи ідеології білоруської держави / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uadoc.zavantag.com/text/1135/index-1.html?page=18>

¹⁸ Постановление Верховного Совета Республики Беларусь от 2 октября 1991 г., № 1115-ХІІ О первоочередных мерах, вытекающих из Заявления Верховного Совета Республики Беларусь "О принципах внешнеполитической деятельности Республики Беларусь" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.busef.org/texts/cat/lev/id5bwsfem.htm>

¹⁹ Постановление Верховного Совета Республики Беларусь от 2 октября 1991 г., №1114-ХІІ "О

Заявлени Верховного Совета Республики Беларусь “О принципах внешнеполитической деятельности Республики Беларусь” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/org66/master/text1477.htm>

²⁰ Заявление Верховного Совета Республики Беларусь “О принципах внешнеполитической деятельности Республики Беларусь” от 2 октября 1991 г., №1114-ХП. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankzakonov.com/d2008/time87/lav87154.htm>

²¹ Выступление министра иностранных дел Республики Беларусь на 46 сессии Генеральной Ассамблеи ООН. – Минск, 1991. – С. 3-15.

²² Соглашение о создании Содружества Независимых Государств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=176>

²³ Архив Егора Гайдара [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gaidar-arc.ru/file/bulletin-1/DEFAULT/org.stretto.plugins.bulletin.core.Article/file/2880>

²⁴ Бровка Ю. Республика Беларусь в условиях интеграции / Ю. Бровка // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1998. – №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://evolutio.info/content/view/1296/215/>

²⁵ Постановление ВС РБ от 10 декабря 1991 г., № 1297-ХП “О денонсации Договора 1922 года об образовании Союза Советских Социалистических Республик”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.busel.org/texts/cater/id5ewqenk.htm>

²⁶ Камышев К. Международное признание республики Беларусь / К. Камышев // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2005. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://evolutio.info/content/view/1328/215/>

²⁷ Там же.

²⁸ История Беларуси. : у 2 ч. – Ч. 2. XIX – XX стагоддзі [Текст] : Курс лекцій / П.І. Бригадзін, У.Ф. Ладисеў, П.У. Зялінскі і інш. – Мн.: РІВШ БДУ, 2003. – С. 593.

²⁹ Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 12 октября 1992 г. №613 “О присоединении Республики Беларусь к Договору о нераспространении ядерного оружия”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Постановление Совета

Министров Республики Беларусь от 12 октября 1992 г. №613 “О присоединении Республики Беларусь к Договору о нераспространении ядерного оружия”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://laws.newsby.org/documents/sovetm/pos19/sovmin19889.htm>

³⁰ Latypov U. Belorussian Neutrality as a Factor Of National And European Security. NATO Institutional Democratic Institutions Research Fellowships (1994-1996) / U. Latypov [Электронний ресурс] Minsk, Belarus – 1996. – Режим доступа: <http://www.nato.int/acad/fellow/94-96/latypov/04.htm>

³¹ Улахович В. Концептуальные подходы во внешней политике Республики Беларусь 1991-2002 / В. Улахович // Евгора. – 2003. – 1(6). – С. 99-116.

³² Панасюк П. Балто-Черноморский регион: геополитический шанс / П. Панасюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2006/3-4/20060303.html>

³³ Смелянчук А. Білорусь у ХХ столітті: геополітичне становище і спроби формування власної політики / А. Смелянчук // Незалежний культурологічний часопис “І”. – 2000. – № 18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n18texts/smalanch.htm>

³⁴ Постановление Верховного Совета Республики Беларусь от 9 апреля 1993 г. №2274-ХП “О докладе Председателя Верховного Совета Республики Беларусь Шушкевича С.С. о положении республики и о важных вопросах ее внутривнутриполитической и внешнеполитической деятельности” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.levonevsky.org/bazaby09/sbor87/text87402.htm>

³⁵ Чахор Р. Внешняя политика Республики Беларусь: основные итоги двадцатилетия / Р. Чахор // Актуальныя пытанні беларуска-польскіх адносін: да 20-годдзя Дагавора паміж Рэспублікай Беларусь і Рэспублікай Польшча аб добрасуседстве, сяброўстве і супрацоўніцтве ад 23 чэрвеня 1992 г. : матэрыялы беларус.-пол. круглага стала / рэдкал. : В. Г. Шадурскі (наук. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2012. – С. 47.

³⁶ Крет Р.М. Зовнішня політика Республіки Білорусь в умовах інтеграційних трансформацій Східної Європи. : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук: 23.00.04 / Р.М. Крет. – К., 2010. – 20 с.

УДК: 327.5(477:470+571):[327:061.1ЄС]«201»

© *Наталія Попова*
(м. Чернівці)

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО УКРАЇНИ

У статті аналізуються особливості формування спільної політики ЄС щодо України у контексті російсько-українського конфлікту. Також визначаються розбіжні позиції окремих європейських держав стосовно Росії та України і вплив цих відмінностей на єдність ЄС у зовнішньополітичних пи-

таннях. Оцінюється ефективність та достатність підтримки, яка надається Євросоюзом Україні в умовах загострення відносин із Росією.

Ключові слова: російсько-український конфлікт, Європейський Союз (ЄС), Україна, Угода про асоціацію, санкції проти Росії.